

Problemy bezpieczeństwa

Bliskiego Wschodu
i Północnej Afryki
(MENA)

pod redakcją
Radosława Bani, Roberta Czuldy
i Krzysztofa Zdulskiego

 WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE
BLISKI WSCHÓD

Problemy bezpieczeństwa

Bliskiego Wschodu

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Problemy bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (MENA)

pod redakcją
Radosława Bani, Roberta Czuldry
i Krzysztofa Zdulskiego

W WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO
Łódź 2016

STOSUNKI MIĘDZYNARODOWE
BLISKI WSCHÓD

Radosław Bania, Krzysztof Zdulski – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Katedra Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki, 90-131 Łódź, ul. Narutowicza 59a
Robert Czulda – Uniwersytet Łódzki, Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych,
Katedra Teorii Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, 90-127 Łódź, ul. Składowa 41/43

RECENZENT

Bartosz Wróblewski

REDAKTOR INICJUJĄCY

Agnieszka Kałowska

SKŁAD I ŁAMANIE

Bożena Walicka

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Wojciechowska

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: © Depositphotos.com/jackmalipan

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2016

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2016

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.06975.15.0.K

Ark. druk. 13,125

ISBN 978-83-8088-164-8

e-ISBN 978-83-8088-165-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

Spis treści

<i>Wprowadzenie</i>	7
---------------------------	---

BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE NA BLISKIM WSCHODZIE

RADOSŁAW BANIA, <i>Powstanie tzw. Państwa Islamskiego w Iraku</i>	13
ŁUKASZ FIJAŁKOWSKI, JAROSŁAW JARZĄBEK, <i>Sekurytyzacja problemu uchodźców w Jordanii</i>	30
KATARZYNA JĘDRZEJCZYK-KULINIĄK, <i>Siła polityczna w mundurach – militokracja po Arabskiej Wiosnie?</i>	48

STANY ZJEDNOCZONE A BEZPIECZEŃSTWO NA BLISKIM WSCHODZIE

RADOSŁAW FIEDLER, <i>Polityka USA wobec Egiptu – ciągłość mimo wszystko</i> ..	67
ANDRZEJ GUZOWSKI, <i>Sojusz amerykańsko-saudyjski a regionalna stabilność Bliskiego Wschodu</i>	80

BEZPIECZEŃSTWO EUROPEJSKIE W KONTEKŚCIE BLISKOWSCHODNIM

RYSZARD MACHNIKOWSKI, <i>Tak zwane Państwo Islamskie w Europie? Zagrożenie nową falą „eurodżihadu”</i>	93
IZABELA OLEKSIEWICZ, <i>Polityka antyterrorystyczna Unii Europejskiej jako przykład regionalnego systemu bezpieczeństwa</i>	104

BEZPIECZEŃSTWO IZRAELA

ADRIAN K. SIADKOWSKI, <i>Polityka instytucjonalno-prawna Izraela wobec wewnętrznych zagrożeń bezpieczeństwa</i>	121
MARCIN SZYDISZ, <i>Wpływ aktualnych wydarzeń w Syrii na bezpieczeństwo Izraela</i>	136

BEZPIECZEŃSTWO NA PERYFERIACH BLISKIEGO WSCHODU

JĘDRZEJ CZEREP, <i>Medialna wojna o dusze w Somalii. Ewolucja Al-Kataib, anglojęzycznego kanału propagandy ekstremistów islamskich w latach 2010–2012</i>	147
AGNIESZKA MIARKA, <i>Strategia bezpieczeństwa Islamskiej Republiki Iranu – wybrane aspekty</i>	164

BEZPIECZEŃSTWO NA BLISKIM WSCHODZIE W PERSPEKTYWIE HISTORYCZNEJ

PAWEŁ LETKO, <i>Stosunki radziecko-marokańskie w kontekście rywalizacji zimnowojennej w świetle źródeł radzieckich i amerykańskich</i>	179
KRZYSZTOF ZDULSKI, <i>Rola Turcji w brytyjskich planach ataku na Związek Radziecki z okresu „dziwnej wojny”</i>	195

WPROWADZENIE

Oddajemy do rąk Czytelników drugą publikację Katedry Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki Uniwersytetu Łódzkiego poświęconą problemowi bezpieczeństwa na obszarze MENA (Middle East and North Africa – Bliski Wschód i Północna Afryka). Od ukazania się poprzedniego tomu minęły trzy lata. W tym czasie doszło do wielu wydarzeń, które wywarły piętno na poziomie bezpieczeństwa w regionie. Nasilająca się wojna w Syrii, pojawienie się tzw. Państwa Islamskiego, prowadzona przez nie walka nie tylko w Iraku i Syrii, ale również na innych obszarach, wojna domowa w Jemenie, dekompozycja władzy w Libii – to tylko przykładowy wypis z katalogu zmian zachodzących na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej w ciągu ostatnich kilkudziesięciu miesięcy. W związku z powyższym zasadne wydaje się dokonanie kolejnej, pogłębionej analizy środowiska bezpieczeństwa na obszarze MENA, jak i oddziaływania pojawiających się zagrożeń nie tylko w skali regionalnej, ale też globalnej.

Do współpracy przy powstaniu monografii zaproszeni zostali specjaliści z różnych ośrodków akademickich i badawczych w Polsce, m.in. z Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu, Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Uniwersytetu Warszawskiego, Uniwersytetu Wrocławskiego czy Wyższej Szkoły Oficerskiej Wojsk Łądowych im. Tadeusza Kościuszki we Wrocławiu. Wyniki ich badań zostały zebrane w połowie 2015 r. i wraz z analizami pracowników Uniwersytetu Łódzkiego tworzą niniejszą publikację.

Tematy poruszane w książce charakteryzują się różnorodnością. Poza zakresem geograficznym łączy je w zdecydowanej większości przypadków praktyczne podejście do badań nad bezpieczeństwem narodowym i międzynarodowym. Ze względu na bogactwo podejmowanej problematyki publikacja składa się z sześciu części wydzielonych na bazie kryterium geograficznego oraz problemowego.

Pierwsza część, *Bezpieczeństwo narodowe na Bliskim Wschodzie*, poświęcona jest trzem zagadnieniom dotyczącym najnowszych zmian na obszarze MENA. Najpierw analizie został poddany pierwszy okres istnienia tzw. Państwa Islam-

skiego, a dokładniej ujmując – jego kształtowanie się na terytorium Iraku. Następny problem podejmowany w tej części książki to kwestia kontestacji Arabskiej Wiosny, przejawiająca się w odzyskiwaniu lub zwiększaniu wpływów politycznych przez koła wojskowe w takich krajach jak Egipt czy Libia. Trzecie zagadnienie dotyczy z kolei kwestii uchodźców w Jordanii, badanej przez pryzmat teorii sekurytyzacji.

Stany Zjednoczone a bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie to tytuł drugiej części opracowania. Znalazły się tu dwa artykuły. Pierwszy z nich traktuje o polityce Stanów Zjednoczonych wobec Egiptu po wydarzeniach Arabskiej Wiosny i zwraca głównie uwagę na fakt, że mimo zwycięstwa ruchów kontrrewolucyjnych stosunek USA do władz egipskich nie uległ zmianie, co było i pozostaje uwarunkowane walką z ruchami ekstremistycznymi na Bliskim Wschodzie. Drugi tekst analizuje relacje strategiczne pomiędzy Stanami Zjednoczonymi i Arabią Saudyjską. W szczególności opisano w nim znaczenie sojuszu między tymi dwoma państwami dla bezpieczeństwa Bliskiego Wschodu, zarówno w procesie historycznym, jak i współcześnie.

W części trzeciej, *Bezpieczeństwo europejskie w kontekście bliskowschodnim*, zostały poruszone dwa problemy. Pierwszy z nich dotyczy możliwości przenikania struktur tzw. Państwa Islamskiego na obszar Europy i związanych z nim zagrożeń dla bezpieczeństwa regionalnego. Drugi artykuł koncentruje się na polityce antyterrorystycznej Unii Europejskiej, a przede wszystkim zajmuje się takimi jej elementami, jak: podstawy prawne, sposoby jej realizacji oraz strategia zwalczania cyberterroryzmu.

W monografii dotyczącej bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie nie mogło zabraknąć tematyki związanej z państwem izraelskim, o czym traktuje część czwarta, zatytułowana *Bezpieczeństwo Izraela*. Problem powyższy został rozpatrzony od strony instytucjonalno-prawnej, ukazującej instrumenty, jakimi dysponuje i z jakich korzysta to państwo w celu zapewnienia bezpieczeństwa wewnętrznego. Z drugiej strony, analizowanym zagadnieniem jest także wpływ wydarzeń zewnętrznych na poziom bezpieczeństwa Izraela, zbadany przez pryzmat wojny domowej w Syrii.

Piąta część, nosząca tytuł *Bezpieczeństwo na peryferiach Bliskiego Wschodu*, odnosi się do dwóch obszarów oddalonych od siebie zarówno pod względem geograficznym, jak i tematycznym, dla których wspólnym mianownikiem jest bezpieczeństwo. Pierwszy artykuł dotyczy Somalii i podejmuje problem propagandy ekstremistów muzułmańskich przy pomocy medium elektronicznego. Drugi z tekstów poświęcony jest Iranowi. Zostały w nim omówione wybrane aspekty strategii bezpieczeństwa tego państwa.

W ostatniej, szóstej części publikacji, zatytułowanej *Bezpieczeństwo na Bliskim Wschodzie w perspektywie historycznej*, podejmowana problematyka odbiega znacznie pod względem chronologicznym od pozostałych artykułów. Jednak ze względu na fakt, że wpływ wydarzeń historycznych na poziom bezpieczeństwa na Bliskim Wschodzie jest nie do przecenienia, zasadne było jej umieszczenie w prezentowanej monografii. Pierwszy z tekstów przypomina o wpływie zimnowojennej rywalizacji na bezpieczeństwo bliskowschodnie, a koncentruje się na stosunkach radziecko-marokańskich. Drugi artykuł cofa się nieco dalej w przeszłość, do pierwszego okresu II wojny światowej, i dotyczy roli Turcji w niezrealizowanych brytyjskich planach ataku na Związek Radziecki.

Radosław Bania, Robert Czulda, Krzysztof Zdulski

**BEZPIECZEŃSTWO NARODOWE
NA BLISKIM WSCHODZIE**

Radosław Bania

Uniwersytet Łódzki

POWSTANIE TZW. PAŃSTWA ISLAMSKIEGO W IRAKU¹

Region Bliskiego Wschodu i Północnej Afryki (Middle East and North Africa – MENA) na początku XXI w. nadal jest powszechnie uznawany za jeden z największych obszarów niestabilności we współczesnym świecie. Region, który stanowi kolebkę wielu cywilizacji, na którego obszarze powstawały i rozwijały się wielkie religie monoteistyczne – judaizm, chrześcijaństwo i islam, wciąż pozostaje obszarem niepokoju i konfliktów. Ich wpływ nie ogranicza się wyłącznie do samego regionu bliskowschodniego, ale jednocześnie wywołuje reperkusje w innych obszarach globu ziemskiego, jak pokazały to chociażby ataki terrorystyczne na Stany Zjednoczone przeprowadzone przez członków Al-Kaidy 11 września 2001 r.

MENA to 21 państw zamieszkałych przez ponad 350 mln ludzi². Zdecydowana większość to kraje arabskie, chociaż nie całkowicie jednorodne pod względem etnicznym. Niejednorodna jest również struktura religijna współczesnego Bliskiego Wschodu. Państwa muzułmańskie są tu, oczywiście, dominujące, jednak wyznawcy islamu dzielą się na dwie główne odmiany – większość sunnicką i mniejszość szyicką. Przy czym oba odłamy islamu pozostają często w stanie mniej lub bardziej skrywanej wrogości, co jest efektem wielowiekowej już rywalizacji między nimi. Nie bez znaczenia jest również czynnik geopolityczny, wpływający na napięcia pomiędzy szyitami a sunnitami. W państwach arabskich dominuje islam sunnicki, natomiast głównym centrum szyizmu na Bliskim Wschodzie pozostaje Iran, uważany przez państwa arabskie za głównego konkurenta politycznego w regionie. Warto w tym miejscu podkreślić, że zasygnalizowany wyżej podział nie wyczerpuje rozłamów w świecie islamu. Także w ramach sunnizmu i szyizmu można wskazać różne, często konkurujące ze sobą odłamy i ugrupowania. Istnieją ponadto sekty, które funkcjonują na pograniczu

¹ Rozszerzona i uzupełniona przypisami wersja artykułu, który ukazał się w kwartalniku „Więź” (zima 2014, nr 4) pt. *Dlaczego „Państwo Islamskie” zwycięża w Iraku*.

² *Middle East and North Africa*, <http://data.worldbank.org/region/MNA> [dostęp 1.10.2015].

obu głównych odgałęzień islamu, a częściowo również chrześcijaństwa, jak chociażby alawici czy druzowie³.

Współczesny system państw bliskowschodnich powstał w oparciu o nałożenie się na siebie dwóch procesów politycznych. Po pierwsze, rywalizacji o władzę lokalnych sił politycznych, a po drugie – ekspansji kolonialnej mocarstw europejskich. Niemal wszystkie współczesne państwa bliskowschodnie doświadczyły dominacji europejskiej jako kolonie, obszary mandatowe lub protektoraty. Należy również podkreślić, że istotnym wydarzeniem, które doprowadziło do rozszerzenia europejskiego kolonializmu na Bliskim Wschodzie, była klęska i rozpad Imperium Osmańskiego po zakończeniu I wojny światowej. Z pewnym uproszczeniem można przyjąć, że w latach 20. i 30. XX w. mocarstwa europejskie – Wielka Brytania i Francja dokonały podziału terytorialnego byłych bliskowschodnich prowincji tureckich, jednocześnie podejmując arbitralne decyzje o wyznaczeniu linii granicznych, czego efektem jest współczesna mapa polityczna Bliskiego Wschodu.

Jednym z przykładów kreowania sztucznych organizmów państwowych jest powstanie współczesnego Iraku. Na mocy decyzji mocarstw europejskich w jeden organizm państwowy połączono były osmańskie wilajety Mosulu, Bagdadu i Basry. Stworzono w ten sposób sztuczne państwo, w ramach którego znaleźli się sunniti, szyici oraz Kurdowie, a poza tym spowodowano powstanie zalążka późniejszych konfliktów wewnętrznych w Iraku. Powołanie do życia państwa irackiego służyło realizacji celów mocarstw europejskich, w tym przypadku Wielkiej Brytanii. W ten sposób łatwiej było kontrolować i wykorzystywać zasoby ropy naftowej znajdujące się w obszarze Mezopotamii i Kurdystanu. Utworzenie nowego państwa było również swego rodzaju zadośćuczynieniem dla jednego z brytyjskich protegowanych w regionie Bliskiego Wschodu z okresu I wojny światowej. Brytyjczycy wyznaczyli na monarchę Iraku emira Fajsala, pochodzącego z rządzącego w tym czasie Mekką arabskiego rodu Haszymidów⁴, do którego należał również prorok Muhammad. Fajsal zapoczątkował rządy dynastii panującej do 1958 r.

Irak formalnie uzyskał niepodległość w 1932 r. Również wtedy został przyjęty, jako niepodległe państwo, do Ligi Narodów. Pod względem politycznym znajdował się jednak pod wpływami Wielkiej Brytanii, a w latach 50. XX w. także Stanów Zjednoczonych. Sytuację tę zmienił przewrót antymonarchiczny, dokonany w lipcu 1958 r. przez oddziały armii irackiej dowodzone przez generała Abdula Karima al-Kasima. Krwawy zamach stanu, w trakcie którego

³ Więcej na temat odłamów islamu zob. [w:] J. Danecki, *Podstawowe wiadomości o islamie*, t. 1–2, Warszawa 2002.

⁴ W.L. Cleveland, *A History of the Modern Middle East*, Boulder 2000, s. 203.

wymordowana została rodzina królewska oraz zginął ówczesny premier rządu irackiego, zapoczątkował rządy republikańskie. Republikański Irak w polityce zagranicznej przyjął zasadę neutralności wobec zimnowojennej konfrontacji amerykańsko-radzieckiej, jednak w wielu sytuacjach opowiadał się przeciwko polityce bliskowschodniej USA⁵.

Wprowadzenie rządów republikańskich nie niosło ze sobą ustabilizowania sytemu politycznego. W kolejnych latach dochodziło do wstrząsów wewnętrznych i kolejnych zamachów stanu. Sytuacja wewnętrzna ustabilizowała się wraz z objęciem urzędu prezydenckiego przez Saddama Husajna w 1978 r.⁶ Nowy prezydent Iraku zdołał wprowadzić stabilny system rządów dyktatorskich, który zapewnił mu sprawowanie władzy aż do 2003 r. Upadek tego reżimu nie został jednak spowodowany pojawieniem się liczącej się opozycji wewnętrznej, lecz był efektem inwazji wojsk amerykańskich.

Okres rządów Saddama Husajna to także czas konfliktów zbrojnych, w które zaangażowało się to państwo. W latach 1980–1988 Irak stoczył krwawą wojnę z sąsiednim Iranem. W trakcie konfliktu obie zaangażowane strony straciły ponad milion żołnierzy. Samemu Irakowi wojna przyniosła także ogromne zadłużenie zewnętrzne, którego znaczna część pochodziła z pożyczek zaciągniętych w arabskich państwach Zatoki Perskiej, w tym z Kuwejtu.

W roku 1990 Saddam Husajn postanowił dokonać swoistej redukcji długów poprzez aneksję sąsiedniego państwa arabskiego – w sierpniu wojska irackie zajęły więc Kuwejt. W efekcie tych wydarzeń uformowała się międzynarodowa koalicja, pod przewodnictwem Stanów Zjednoczonych, której celem było doprowadzenie do oswobodzenia państwa kuwejckiego. Rysujące się zagrożenie, że Irak przejmie kontrolę nad większością zasobów ropy naftowej w regionie, było jedną z istotnych przyczyn podjęcia międzynarodowej operacji zbrojnej przeciwko Saddamowi Husajnowi⁷. Jeszcze w sierpniu 1990 r. Stany Zjednoczone rozpoczęły realizację operacji „Pustynna Tarcza”, w ramach której zaczęto przegrupowywać jednostki podległe amerykańskiemu Dowództwu Centralnemu na Bliskim Wschodzie (CENTCOM) i lokować je na terytorium Arabii Saudyjskiej. W styczniu 1991 r., działając w oparciu o rezolucje ONZ, wojska koalicji antyirackiej przystąpiły do operacji wyzwolenia Kuwejtu.

Wojna zakończyła się klęską Iraku, nie doprowadziła jednak do upadku rządów Saddama Husajna. Antyrządowe powstania, jakie wywołali Kurdowie i szyici, zakończyły się porażką wobec braku poparcia sił koalicyjnych, których

⁵ K. Czornik, *Bliski Wschód w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w latach 1945–2012*, Katowice 2012, s. 162 i nast.

⁶ M. Barylew, *Irak 2006–2012. Stabilizacja czy konflikt?*, Toruń 2013, s. 13 i nast.

⁷ S. Tanner, *Wojny Bushów. Ojciec i syn jako zwierzchnicy sił zbrojnych*, Wrocław 2007, s. 77.

przywódcy uznali, że ich mandat nie obejmuje, poza wyzwoleniem Kuwejtu, operacji odsunięcia od władzy irackiego dyktatora. W tym czasie nie było chętnych, także po stronie USA, aby wziąć na siebie odpowiedzialność za sterowanie sytuacją wewnętrzną w Iraku⁸. W konsekwencji reżim Saddama Husajna przetrwał. Doszło przy tym do sytuacji, w której iracki prezydent stał się swoistym bohaterem dla antyzachodnich środowisk w państwach arabskich, jako przywódca, który rzucił wyzwanie Zachodowi, a mimo to zdołał się utrzymać przy władzy. W tym względzie sytuacja przypominała tę, która była udziałem innego z przywódców państw arabskich, a mianowicie – Gamala Abdel Nasera, który mimo klęski militarnej w wojnie z Izraelem i mocarstwami zachodnimi w 1956 r., umocnił swoją pozycję w świecie arabskim, jako ten, który przeciwstawił się europejskiemu imperializmowi. Saddam Husajn w propagandzie politycznej wyraźnie odwoływał się zresztą do dziedzictwa egipskiego prezydenta, aspirując, podobnie jak on, do zdobycia dominującej pozycji w świecie arabskim⁹.

Po zakończonej wojnie o Kuwejt Irak pozostał osłabiony ekonomicznie i militarnie, do czego przyczyniły się również sankcje ekonomiczne narzucone przez Zachód. Pomimo systemu sankcji i polityki Stanów Zjednoczonych, Saddam zdołał utrzymać się przy władzy do początku pierwszej dekady XXI w. Bezpośrednią przyczyną upadku jego rządów stały się zamachy terrorystyczne na Stany Zjednoczone przeprowadzone przez Al-Kaidę.

Wkrótce po upadku rządu talibów w Afganistanie reżim Saddama Husajna stał się celem polityki amerykańskiej w regionie bliskowschodnim. W ramach tzw. doktryny Busha Irak został zaliczony, obok Iranu i Korei Północnej, do tzw. osi zła, czyli państw, które wspierają międzynarodowy terroryzm oraz dążą do proliferacji broni masowego rażenia. W roku 2002 zaczął narastać kryzys międzynarodowy, który ogniskował się wokół kwestii przyszłości reżimu Saddama Husajna. Prezydent USA George W. Bush ogłosił publicznie, że rozważa atak na Irak. Pretekstem miało być tu niewykonywanie rezolucji ONZ dotyczących likwidacji arsenału broni masowego rażenia oraz wspieranie międzynarodowego terroryzmu. Istotny asumpt do działań antyirackich dawała Stanom Zjednoczonym rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1441, która zezwalała na zastosowanie odpowiednich środków, jeżeli reżim iracki będzie utrudniał działania inspektorów międzynarodowych szukających na terytorium irackim ewentualnych miejsc składowania i produkcji broni masowego rażenia¹⁰.

Pomimo międzynarodowego sprzeciwu wobec ewentualnej interwencji zbrojnej, administracja Busha juniora zdecydowała się na działanie. Siły koali-

⁸ K. Czornik, *Irak w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych w okresie pozimnowojennym*, Katowice 2011, s. 145 i nast.

⁹ R. Ruby, *Saddam Hussein as Arab Hero: Following the Nasser Model WAR IN THE GULF*, http://articles.baltimoresun.com/1991-02-10/news/1991041066_1_saddam-hussein-arab-nasser [dostęp 1.10.2015].

¹⁰ *Resolution 1441 (2002)*, United Nations Security Council, S/RES/1441 (2002), s. 1 i nast.

cji międzynarodowej, której przewodziły Stany Zjednoczone, 20 marca 2003 r. rozpoczęły działania zbrojne przeciwko Irakowi w ramach operacji „Iracka Wolność”. Oczywistym celem inwazji było odsunięcie od władzy Saddama Husajna. Działania zbrojne zostały zakończone wraz z zajęciem Bagdadu przez wojska amerykańskie 9 kwietnia 2003 r. Do rangi symbolu końca epoki saddamowskiej w dziejach Iraku urosło wkroczenie oddziałów wojskowych do Tikritu, miejsca narodzin irackiego dyktatora. Jego los dopełnił się w grudniu 2003 r., kiedy został schwytany przez żołnierzy amerykańskich w jednej ze swoich kryjówek, następnie oddany w ręce nowych władz irackich i stracony w wyniku procesu karnego. Prezydent Bush 1 maja 2003 r. ogłosił oficjalne zakończenie działań zbrojnych¹¹. W czerwcu tego samego roku Irak został podzielony na strefy odpowiedzialności, z których jedna przypadła Polsce, jako państwu, które wzięło bezpośredni udział w działaniach wojennych. W ten sposób kraj ten znalazł się *de facto* pod okupacją międzynarodową.

O ile zwycięstwo w działaniach wojennych przyszło siłom amerykańskim stosunkowo łatwo, inaczej rzecz się miała z realizacją strategii powojennej. Po upadku rządów Saddama Husajna w Iraku zapanował chaos, na porządku dziennym były napady i rabunki. Podstawowym błędem popełnionym przez Amerykanów w opanowanym Iraku było zastosowanie strategii, która po II wojnie światowej odniosła sukces w Europie w odniesieniu do pokonanych Niemiec, ale nie sprawdziła się w przypadku państwa bliskowschodniego. Siły okupacyjne przystąpiły do likwidacji wszelkich pozostałości struktur władzy z okresu rządów Saddama Husajna. Pod hasłami debaasyfikacji pozbawiono pracy wszystkich członków byłej partii rządzącej, rozwiązano również resorty siłowe oraz zlikwidowano armię iracką. Efektem był narastający opór przeciwko wojskom koalicyjnym, powstanie partyzantki prosaddamowskiej, a także powołanie ugrupowań zbrojnych różnej proveniencji politycznej i religijnej, których celem stały się wojska koalicyjne oraz budowane w ramach tzw. działań stabilizacyjnych nowe struktury państwowe.

W lipcu 2003 r. USA powołały do życia Radę Zarządzającą na czele z Paulem Bremerem, której celem miało być zarządzanie krajem do czasu wyłonienia nowych władz irackich. Na mocy tymczasowej konstytucji Irak formalnie uzyskał suwerenność w czerwcu 2004 r. W tym czasie wyłoniono też tymczasowe władze państwowe, które miały sprawować rządy do czasu wyborów parlamentarnych. Powołanie tymczasowych struktur państwowych zakończyło oficjalnie okres okupacji terytorium Iraku, chociaż na mocy porozumienia z władzami irackimi wojska USA i innych państw koalicji antysaddamowskiej wciąż pozostawały w tym państwie. Pierwsze realne wybory powszechne odbyły się w Ira-

¹¹ K. Czornik, *Irak w polityce zagranicznej Stanów Zjednoczonych...*, s. 245.

ku na początku stycznia 2005 r. W ich wyniku uformowały się nowe władze. Urząd prezydenta objął Kurd Dżalal Talabani, natomiast premierem rządu został szyita Nuri al-Maliki¹².

Jak już wcześniej wspomniano, stałym elementem sytuacji wewnętrznej w Iraku w okresie postsaddamowskim stała się przemoc zbrojna. Kilka tygodni po zakończeniu działań wojennych uformowały się liczne oddziały rebelianckie, składające się z ludzi dawnego reżimu oraz pozbawionych pracy i stanowisk zdemobilizowanych oficerów i szeregowych żołnierzy armii irackiej. Podejmowali oni działania zbrojne zarówno przeciwko siłom okupacyjnym, jak i administracji nowo tworzonego państwa. Kolejnym elementem destabilizującym sytuację wewnętrzną był wybuch walk o charakterze religijnym pomiędzy sunnitami i szyitami, którego podłożem było oskarżanie tych ostatnich o kolaborację z siłami okupacyjnymi.

Ponieważ podstawę reżimu Saddama Husajna stanowili sunnici, Amerykanie uznali, że nowe struktury polityczne powinny być oparte o zwiększony udział szyitów, jako elementu większościowego w strukturze demograficznej państwa irackiego, a także wrogo nastawionego wobec dawnego reżimu i jego ludzi¹³. Postawienie na szyitów okazało się częściowo chybione. Przewagę zyskały wśród nich ugrupowania fundamentalistyczne, które zarówno były źródłem problemów dla władz koalicyjnych, jak i angażowały się w akty przemocy skierowane przeciwko ludności sunnickiej. Szczególnym paradoksem sytuacji wewnętrznej w Iraku, stało się to, że wojna prowadzona przeciwko Saddamowi w imię walki z międzynarodowym terroryzmem, w istocie stała się elementem jego promocji w samym Iraku, a także na Bliskim Wschodzie i w Europie. Na początku 2004 r. działalność w Iraku rozpoczęła Al-Kaida. Głównym koordynatorem i organizatorem działań irackiego odłamu tej organizacji został Jordańczyk Abu Musab az-Zarkawi¹⁴. Irak stał się polem bitwy dla wszystkich tych, którzy w imię prowadzenia dżihadu chcieli walczyć z żołnierzami amerykańskimi i koalicyjnymi. Działania terrorystyczne zostały przeniesione także na teren Europy – w marcu 2004 r. doszło do zamachu terrorystycznego w Madrycie, a rok później w Londynie. Jednym ze skutków tych działań było wycofanie żołnierzy hiszpańskich z misji stabilizacyjnej w Iraku¹⁵.

¹² *Al-Maliki: From Popularity to Political Failure*, <http://www.mepc.org/articles-commentary/commentary/malikis-actions-continue-antagonize-iraqi-sunnis?print> [dostęp 1.10.2015].

¹³ D. Filkinis, *What We Left Behind. An Increasingly Authoritarian Leader, A Return of Sectarian Violence, And a Nation Worried for Its Future*, <http://www.newyorker.com/magazine/2014/04/28/what-we-left-behind> [dostęp 1.10.2015].

¹⁴ *The Crisis in Iraq. An Analysis of the Islamic State of Iraq and Levant (ISIS) with U.S. Policy Recommendation in Iraq*, UMAA-Advocacy Report Series, June 2014, s. 13.

¹⁵ R. Machnikowski, *Zamach w Madrycie 11 marca 2004 – wnioski dla Polski*, http://www.specops.com.pl/CSiPS/artykuly_CSiPS/Doktor_Ryszard_Machnikowski/zamach%20w%20Madrycie.htm [dostęp 1.10.2015].

Sytuacja w Iraku zaczęła ulegać zmianie wraz z opracowaniem nowej strategii działań politycznych i militarnych przez wojska amerykańskie. W roku 2008 amerykański generał David Petraeus zaproponował nową strategię działań przeciwpartyzanckich. Polegała ona na czasowym zwiększeniu liczebności wojsk amerykańskich na terytorium irackim i zintensyfikowaniu operacji zbrojnych przeciwko ugrupowaniom partyzanckim i terrorystycznym. Natomiast drugim i, jak się miało okazać kluczowym posunięciem dla sukcesu tych działań, było uzyskanie poparcia ze strony ludności sunnickiej i lokalnych przywódców plemiennych na obszarach o największej aktywności ugrupowań zbrojnych. Na korzyść wojsk amerykańskich oddziaływała sytuacja wzrastających napięć pomiędzy ugrupowaniami terrorystycznymi a mającymi poparcie lokalnych struktur plemiennych organizacjami zbrojnymi, które sprzeciwiały się przede wszystkim wzrostowi znaczenia szyitów w strukturach politycznych nowego Iraku. Konflikt ten zarysował się szczególnie w prowincji Anbar, gdzie doszło do powstania tzw. ruchu przebudzenia, który zaczął występować przeciwko ugrupowaniom zbrojnym działającym w ramach irackiego odgałęzienia Al-Kaidy. Amerykanie doszli do porozumienia z lokalnymi przywódcami plemiennymi, rozpoczynając finansowanie lokalnych milicji, składających się z bojowników ugrupowań partyzanckich, którzy w tym momencie wystąpili przeciwko ugrupowaniom powiązanym z Al-Kaidą. Inną przyczyną wołty wykonanej przez sunnitów były obietnice związane z uwzględnieniem ich w strukturach nowego państwa¹⁶.

W efekcie nowy amerykański prezydent Barack Obama, dążący do poprawy wizerunku USA w świecie arabskim, mógł ogłosić w roku 2011, że wraz z ograniczeniem działań ugrupowań zbrojnych, plan wycofania żołnierzy amerykańskich z terytorium irackiego, uzgodniony z rządem premiera Nuriego al-Malikiem w 2008 r., jest całkiem prawdopodobny. Deklaracja została wkrótce zrealizowana – z końcem 2011 r. żołnierze amerykańscy opuścili Irak. Bilans konfliktu okazał się jednak tragiczny. W ramach działań stabilizacyjnych zginęło około 5000 żołnierzy wojsk koalicyjnych, w tym 4400 żołnierzy amerykańskich¹⁷. Przy czym są to straty poniesione już po zakończeniu działań zbrojnych, a więc od maja 2003 r. Jeszcze tragiczniej sytuacja wygląda z punktu widzenia Iraku. W wyniku działań zbrojnych skierowanych przeciwko koalicji oraz walk wewnętrznych śmierć poniosło ponad 800 tys. Irakijczyków¹⁸.

Sytuacja wewnętrzna w Iraku na przełomie pierwszej i drugiej dekady XXI w. zdawała się nieść nadzieję na zakończenie aktów przemocy. Tak się jednak nie stało,

¹⁶ M. Wilbank, E. Karsh, *How the „Sons of Iraq” Stabilized Iraq*, „Middle East Quarterly” 2010, Vol. 17, No. 4, <http://www.meforum.org/2788/sons-of-iraq> [dostęp 1.10.2015].

¹⁷ M. Zawadzki, *Bilans Iraku*, http://wyborcza.pl/1,76842,10833469,Bilans_Iraku.html [dostęp 1.10.2015].

¹⁸ Ibidem.

na co złożyło się wiele przyczyn. Początkowo uwaga międzynarodowej opinii publicznej została skierowana na inne regiony Bliskiego Wschodu w związku z rozwojem wydarzeń w ramach tzw. Arabskiej Wiosny. Jednak na początku 2014 r. sytuacja w Iraku ponownie przyciągnęła uwagę nie tylko opinii publicznej, ale również polityków regionalnych i międzynarodowych, za sprawą działalności jednej z organizacji terrorystycznych pod nazwą Irackie Państwo Iraku i Lewantu/Syrii (ISIS)¹⁹.

W roku 2013 organizacja ta zdołała przejąć kontrolę nad centralnymi i wschodnimi obszarami Syrii, a z początkiem 2014 r. przeniosła swoją działalność na terytorium Iraku. Dużym zaskoczeniem dla społeczności międzynarodowej stały się sukcesy ISIS związane z opanowaniem niemal połowy terytorium irackiego. Najbardziej spektakularnym posunięciem tej organizacji było zdobycie Mosulu oraz przejście kontroli nad sunnickimi prowincjami środkowego i północnego Iraku – Anbarem, Niniwą, Salah ad-Din. Oddziały ISIS zagroziły również stolicy Iraku – Bagdadowi. Jednocześnie nie ustały operacje zbrojne na terytorium syryjskim. Powszechną uwagę przyciągają wciąż trwające walki o kurdyjskie miasto Kobane na pograniczu turecko-syryjskim. Sukcesy militarne ISIS spowodowały, że organizacja ta została uznana przez wiele państw, zarówno z Bliskiego Wschodu, jak i spoza tego obszaru, za najistotniejsze zagrożenie dla bezpieczeństwa regionu. W efekcie takiego rozwoju wydarzeń uformowała się międzynarodowa koalicja, której działania obejmują m.in. prowadzenie ataków powietrznych skierowanych przeciwko oddziałom ISIS.

Za szczególne uzasadnienie operacji militarnych skierowanych przeciwko tzw. Państwu Islamskiemu uznaje się popełnianie przez jej członków zbrodni na ludności cywilnej. Znamienne jest, że ISIS, prowadząc operacje militarne, nie jest typową organizacją terrorystyczną ukierunkowaną na stosowanie przemocy wobec wybranych celów cywilnych lub militarnych. Zawarte w nazwie organizacji odwołanie do stworzenia struktury politycznej w postaci państwa nie okazało się zabiegiem jedynie semantycznym – 29 czerwca 2014 r. ISIS ogłosiło utworzenie na kontrolowanych przez siebie obszarach tzw. Państwa Islamskiego²⁰. Na jego czele stanął przywódca organizacji Abu Bakr al-Baghdadi. Jednocześnie został on ogłoszony kalifem i imamem, roszcząc sobie przy tym prawo do przewodzenia wszystkim muzułmanom na świecie. W ten sposób nie tylko zostało rzucone poważne wyzwanie dla porządku terytorialnego na Bliskim Wschodzie, ale również rozpoczęto nowy etap walki o „serca i umysły” samych muzułmanów. Deklaracja o odnowieniu instytucji imamaty i kalifatu jest wy-

¹⁹ Nazwa organizacji w języku arabskim – *Ad-Dbaula al-Islamija fi-l-Irak wa-sz-Szam*. *Asz-Szam* ma kilka znaczeń, m.in. Syria, Lewant. Z tego powodu dalej w tekście – jako najbardziej rozpowszechniony – będzie stosowany skrót ISIS.

²⁰ D. Milton, B. Price, M. al-‘Ubaydi, *The Islamic State in Iraq and Levant: More than Just a June Surprise*, „CTC SRNYINEL” 2004, Vol. 7, Issue 6, s. 1.